

Васильєва Л.А.

Публічність як цінність інформаційної демократії суспільства комунікації

Автор статті осмислює феномен публічних комунікацій у рамках інформаційної демократії глобалізаційного політичного простору. Доводиться, що нові сучасні форми політичної комунікації з високою оперативністю масового реагування можуть формувати іманентну соціальну реальність, нові смисли, долаючи стійкі, дублюючи, традиційні моделі комунікації. У цьому прояві публічність здатна демонструвати особливий варіант політичного компромісу, соціального прогнозування й інтегрованої безособистісної інваріантності в нових формах демократії.

Ключові слова: публічна комунікація, публічність, інформаційна демократія, контрпубліки, інформаційне суспільство, комунікація.

устойчивые, дублирующие, традиционные модели коммуникации. В этом проявлении публичность способна продемонстрировать особый вариант политического компромисса, социального прогнозирования и интегрированной безличностной инвариантности в новых формах демократии.

Ключевые слова: публичные коммуникации, публичность, информационная демократия, контрпублики, информационное общество, коммуникация.

The author reflects the phenomenon of public communications within the informational democracy of the globalistic political space. Proved that the new modern political forms of communication, with the high efficiency of the mass reaction, can form an inherent social reality, new meanings, that are overcoming resistant, duplicate, traditional models of communication. And in this dimension, the publicity is able to demonstrate a special variant of political compromise, social forecasting and integrated impersonal invariance in new forms of democracy.

Key words: public communications, publicity, information democracy, counterparts, information society, communication.

УДК 321.7:019.52:004

Васильєва Л.А.,
кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри політології та історії
«Харківський авіаційний інститут»
Національного аерокосмічного
університету імені М.Є. Жуковського

Автор статьи осмысляет феномен публичных коммуникаций в рамках информационной демократии глобализационного политического пространства. Доказывается, что новые современные формы политической коммуникации с высокой оперативностью массового реагирования могут формировать имманентную социальную реальность и новые смыслы, преодолевая

У зв'язку з багатомірними та непередбачуваними глобальними політичними перетвореннями та потрясіннями сучасна міжнародна політична система й політика зазнають суттєвих змін. Першочергової актуалізації набувають ідеї максимальної відкритості політичного простору як наступної довгоочікуваної хвилі демократії, що стають затребуваною прерогативою світового виживання й стабільності. Шаленими темпами формується ресурс розвитку цінностей інформаційної демократії й відкритості у сфері політики. За таких умов публічна сфера в політичному просторі вирізняється затребуваністю й гіперактивованістю, продукує нові інструменти публічної комунікації, які здатні контролювати й утримувати публічний баланс сил як у внутрішній політиці окремих держав, так і у зовнішній політиці в усьому глобалізаційному середовищі.

Метою статті є філософське осмислення феномену публічних комунікацій у рамках нових форм інформаційної демократії й виявлення їх місця та ролі в сучасному політичному просторі.

Осмислення феномену демократії в його класичному розумінні належить таким закордонним дослідникам, як Р. Даль, Г. Ерме, Ж.-А. де Кондорсе, А. Лейпхарт, Г. Маклюєн, А. Мельвіль, Дж. Несбіт, Дж. Сарторі, А. Тоффлер, С. Хантінгтон та інші. У працях вітчизняних представників політичної думки – В. Андрущенко, О. Бабкіної, В. Бебик, М. Вершиніної, О. Голобуцького, О. Зернецької, Л. Климаської, В. Ковалевського, А. Колодій, Є. Макаренко, Ю. Нисевича, О. Овер-

чука, О. Радченка, Н. Ротар, О. Сосніна, Я. Турчин, О. Шевчука, Н. Ржевської – представлені сучасні розуміння демократії та концепції подальшого її становлення й розвитку. Ці напрацювання повністю або частково ґрунтуються на концепція зарубіжних вчених, що мали умови для більш тривалого історичного досвіду осмислення демократичних принципів, і не розкривають всієї сутності інформаційної демократії. Своєю чергою особливої уваги заслуговують зарубіжні дослідження феномену публічності, здійснені Х. Арендт, Ю. Габермасом, Е. Гідденсом, Дж. Ван Дейком, Р. Дойчем, М. Девісом, М. Кастельсом, Н. Луманом, Т. Флю, Н. Фрейзером. Через мінливість політичних процесів й особливості українського демократичного транзиту сьогодні характеристики публічності та цілісне осмислення її інформаційно-комунікативних форм потребують доопрацювання. Так, багатьма вітчизняними вченими основне змістовне навантаження робиться на окремих аспектах політичної публічної системи – на публічне політичне управління, публічну політичну адаптацію, публічну політичну репрезентацію, частково на окремі форми публічної комунікації, такі як реклама, бренд, паблік рілейшнз. Володіючи низкою класичних і посткласичних парадигм та концепцій суспільства (Д. Белл, М. Кастельс, М. Маклюєн, Й. Масуда, Д. Тапскотт, Е. Тоффлер К. Мей), сучасні дослідники, на противагу недалекоглядним й амбітним політичним діячам, намагаються поодинокі спрогнозувати майбутні перспективи розвитку окремих суспільств, націй зокрема, та людської цивілізації взагалі,

шукаючи шляхи подолання соціально-політичних криз, конфліктів, екологічних катастроф, соціальних протистоянь і міжнародних війн.

Характерною рисою сучасного суспільства є ріст рівня розвитку технологій, і, перш за все, це стосується віртуальної реальності, в якій людина отримала можливість незалежно від часу, місця й професійних виробників інформації швидко обмінюватись необхідною новою інформацією, мати можливість самій стати інформаційним творцем. Усі інформаційні процеси і їхні наслідки активно репрезентують сучасну публічність. Можна стверджувати, що публічний простір сьогодні являє собою єдність багатьох складових, зокрема соціального, відкритого, доступного, всеосяжного, громадського, демократичного, об'єднаного, масового, складається із сукупності дискурсів й базується на механізмі переконання, генеруючи знакову систему сучасного глобального суспільства. Так, якщо раніше однією з форм об'єднання людей були політичні партії, профспілки зі своїми ідеологічними програмами, то в сучасному інформаційному суспільстві ця перехідна функція належить новим інтерактивним формам публічної комунікації – соціальним мережам, віртуальним блогам, репостам, інформаційним майданчикам, каналам. Осмислюючи цей тезис, слід відзначити американського професора, теоретика альтернативних моделей демократії Ненсі Фрейзер. Нею було запропоновано новий термін – «нижчі контрпубліки», яким підкреслюється підлеглий альтернативно-дискусійний характер існуючих політичних публічних арен, де «члени підвладних соціальних груп створюють і поширюють альтернативні дискурси, для того щоб сформулювати опозиційні інтерпретації своїх ідентичностей, інтересів і потреб» [1, с. 123]. Фрейзер, спираючись на феміністську критику історичного опису публічної сфери Ю. Хабермаса [2], констатує існування множинних публічних сфер, завдяки яким з'являється можливість уникнути конкуренції за доступ в один-єдиний публічний інформаційний простір.

Актуальний сьогодні термін «публічне» знаходить своє значення як «простір необхідності», сфера надсоціального життя, в якій публічна людина має створити себе сама, враховуючи цілі і потреби самої публічної комунікації. «У публічній сфері необхідно вибирати, а значить заявляти про своє «Я», індивідуалізуватися, боротися за визнання» [3, с. 34]. Сучасна публічність суттєво не схожа на первинні форми свого прояву: дискусійно-революційні чи літературні клуби, масові показові зібрання на площі й демонстративні міжособистісні суперечки в кав'ярнях. Вона інтерактивна, рухлива, залежна від активності соціальних прошарків, має штучний, поверхневий характер, і цим вона не схожа й суттєво вирізняється від її первинних форм. Саме сьогодні з грандіозною від-

критістю інформаційних платформ публічний простір тісно пов'язується з новими формами публічних комунікацій й через віртуальну сурогатну репрезентацію особистісного створює вигадану затребувану ідеальну реальність, в якій основним ресурсом є ресурс людської уваги [4, с. 5].

Сучасні комунікативні процеси, яким притаманна публічність, індукують, матеріально імплікують демократію взаємозв'язку. Дихотомія пряма/представницька успішно долається сьогодні інформаційною демократією. Виглядає це як інформаційно-комунікаційне розширення прямої демократії, яка насичує існуючі власні інститути ресурсами краудсорсинга, – «отримання нових ідей прямо з натовпу» або механізм і практика активного залучення громадян до «електронного» прийняття рішення важливих для суспільства проблем [3]. У контексті публічності комунікація (публічна комунікація) – один з тих об'єктів філософського дослідження, інтерес до якого завжди супроводжується винесенням дискусійної думки. Наприклад, німецька філософська традиція (Х. Арндт, Ю. Габермас) виходить з неоднорідності й сутнісної невизначеності інтерпретацій феномену публічності; в американській (І. Гофман, Дж. Вайнтрауб) разом з апологетикою публічності вже переважає її сутнісна визначеність, що проявляється у спробі позитивного осмислення цього феномену. Різні наукові традиції осмислюють публічний простір на тлі бінарних інтерпретацій, понять і проблем: природу публічного простору й міжособистісної комунікації, співвідношення публічного й приватного, політично-соціального й індивідуально-ринкового, прихованого й культурно-масового. Так, на думку дослідника філософії управління С. Наумова, однією з багатьох характерних складових публічності є соціально-етична, через це в публічних комунікаціях завжди існує дилема: розгляд публічних комунікацій у рамках щирості та маніпуляції. У понятійному плані тут, безперечно, існує розрив між громадською, яка часто ототожнюється з масою, владною комунікацією й комунікацією-спілкуванням, персональною комунікацією. Автор намагається вирішити цю дилему, стверджуючи, що сучасні публічні комунікації краще розглядати саме як єдине середовище існування людей, в яке вони включаються, оскільки існує сама наявність комунікації. У цьому сенсі відбувається відхід від головного протиставлення – персонального і колективного (масового), а також відхід від уявлень про комунікацію як засіб влади чи маніпуляції. Тобто можна говорити про новітню «інтерактивність політичної системи, яка більшою мірою стає залежною від публічної взаємодії влади й суспільства, змушує переосмислювати не лише роль мас-медіа, а й зміст інформації взагалі» [4, с. 248].

Слід звернути особливу увагу на те, що сучасні політичні комунікації, знаходячись в публічній

взаємодії, можуть формувати іманентну соціальну реальність, нові смисли, долаючи стійкі, повторно-дублюючі, традиційні моделі комунікації. У цьому прояві публічність здатна демонструвати особливий варіант політичного компромісу, соціального прогнозування й інтегрованої безособистісної інваріантності в нових формах демократії. Так, для демократичних режимів, на відміну від авторитарних і тоталітарних, прийняття політичних рішень «за закритими дверима» стає абсолютно неприйнятним. Але за таких умов існує інша небезпека – публічні форми представницької демократії у глобальному масштабі перетворюється в інструмент медіа-презентації еліт. «Ця тенденція набуває глобального характеру – відсутність політичних контактів стає проблемою розвинутих демократій, де роль засобів масової комунікації як головного фактору публічності, транспарентності влади не підлягає сумніву» [9].

Сьогодні демократію розуміють не тільки як масову активну участь громадян у виборах і референдумах, а відкриту для всіх верств населення жити в умовах існуючої влади, дотримуватись норм, цінностей, принципів політичного плюралізму, публічної колегіальності у діяльності державного апарату. Демократично-комунікативна концентрація на локальному рівні призводить до розвитку й закріплення *sense of community* (відчуття ком'юніті) – не просто локальної спільності, а відчуття співтовариства. Інформаційно-публічні інтеракції як основа політичного дискурсу в сучасних умовах набувають універсального характеру, вони значною мірою визначають феноменологічний зміст людського буття, інтерперсональної комунікації [10, с. 395]. Н. Ржевська партисипаторність нової демократії пояснює тим, що новітні інформаційно-комунікаційні технології завдяки своєму інструментальному характеру відкривають можливості для реалізації людських прав, волі та інтересів, що є основою прямої демократії. Завдяки новітнім технологіям індивід завжди може отримати будь-яку суспільно чи індивідуально значиму інформацію та взяти участь у прийнятті політичних рішень. З іншого боку, така демократія передбачає наявність певних знань, вмінь та навичок, без яких неможлива робота з інформаційно-комунікаційними засобами. Ця проблема може бути вирішена двома шляхами – або певною елітизацією, інтелектуалізацією мас, або традиційним делегуванням повноважень вузькій меритократичній еліті [10, с. 456].

Критичною оцінкою аналізу такої тенденції можна вважати роботу Р. Сеннета «Падіння публічної людини», в якій дослідник, оцінюючи сучасний інтерактивний публічний простір, говорить про гіпертрофію людської самості, яка набирає надмасштабних форм нарцисизму. З цим, без-

перечно, можна погодитись, оскільки тенденція щодо культу інтимності з «безліччю безмовних глядачів», що в своїй безмовності бачать внутрішню свободу, набуває значущості. Реальність стає важливою для такої людини лише в тому випадку, коли загальне обіцяє відобразити та задовільнити її інтереси. Р. Сеннет підкреслює, що сучасна людина зможе вибратись з уособленої інтимності й відкинути страх перед безособистісним за рахунок не тільки сміливої публічності, а й за допомогою «агресивного переслідування своїх інтересів» [11, с. 19].

Разом з концептом демократичної комунікації в науковій літературі набуває особливого значення феномен так званої інформаційної демократії. Термін «інформаційна демократія» увів в науковий обіг французький політик, колишній прем'єр-міністр Франції, політолог М. Рокар [12, с.564] у 1990 р., який розглядав його переважно з позицій виборчого процесу. Політик не заглиблювався в загальноприйняте трактування демократії як влади більшості, а зосередився на громадському аспекті суспільно-політичних відносин. За М. Рокаром, серцевиною інформаційної демократії є реальність взаємозв'язків між виборними особами, засобами масової інформації й виборцями. Новизною цієї теорії є те, що автор виділив дві складові частини інформаційної демократії – всезагальне виборче право та вільну інформацію, що здатні існувати за умов відкритості без застосування маніпуляцій, технократії, забюрократизованості владних структур [13]. Органи влади в цьому випадку мають забезпечити безперервну комунікацію членів суспільства [14, с. 268]. Але нам слід підкреслити, що незважаючи на всеохоплюючі глобальні демократичні процеси, для кожного етапу розвитку окремої держави, для кожного регіону є власний алгоритм успішного переходу до демократії, який можливий лише тоді, коли суспільство готове прийняти новий відкритий режим [5, с.36]. За таких умов нестача часу для осмислення політичних процесів й прийняття необхідних перетворень стає чи не основною проблемою на шляху до інформаційної демократії у мінливо налаштованих громадян з розрізненим баченням політичної публічності, що сповнені страхами «смерті демократій» й упевненості в охлократичній формі правління. Саме в умовах демократичної транзитності, інформаційної відкритості, публічного перенасичення суперечливою інформацією й доступу до засекречених історичних фактів, що породжує гібридні інформаційні війни й відкрите знехтування національною свідомістю, конформістська ідеологізація відкритого суспільства носить суперечливий, конфліктуючий характер. У. Еко у своїй роботі «Створи собі ворога» підкреслював, що «мати ворога важливо не тільки для визначення

власної ідентичності, але ще і для того, щоб був привід випробувати нашу систему цінностей і продемонструвати її оточуючим. Отже, коли ворога немає, його слід створити...» [15, с. 9] «Тільки при діалектичному методі є можливість зіштовхувати між собою протилежні ідеї, що виявляються у ході цього зіткнення» [16, с. 104].

Таким чином, оцінюючи всю багатоманітність концептуальних підходів щодо розуміння ролі публічних політичних комунікацій у різних демократіях, приходимо до таких висновків. По-перше, нові форми публічних комунікацій у глобалізаційних процесах вже сьогодні займають значне місце, але вони відрізняються неоднорідністю й суперечливістю своїх характеристик, що першочергово пов'язано з транзитністю демократичних процесів у політичних середовищах різних держав, регіонів. По-друге, нові форми публічних комунікацій породжують й нові її характеристики: плюралістичність, масовість, мережеву структурованість, всеосяжність, доступність, незалежність від часу й місця, інтерсуб'єктивну відкритість, децентровану горизонтальність, які формують новий феномен глобалізаційного політичного середовища – інформаційну демократію. По-третє, за умови збереження тенденції до подальшого впровадження високорозвинених інформаційних технологій у найвіддаленіші куточки Земної кулі, нові форми сучасної публічної комунікації здатні сформувати якісно новий інформаційний простір з високою оперативністю масового реагування, що й визначить політичний компроміс збереження миру та спокою на планеті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арендт Х. *Vita Activa или о деятельной жизни* / Х. Арендт. – СПб, Алетейя, 2000. – 437с.
2. Бедрик Р. *Общество «демократического неучастия»* [Электронный ресурс] / Р. Бедрик // Институт глобальных стратегий (ИГЛС). – Режим доступа : <http://igls.com.ua/analytics/50/>.
3. Гофман И. *Анализ фреймов: эссе об организации повседневного опыта* / И. Гофман; под ред. Г. С. Батыгина. – М. : Институт социологии РАН, 2003. – 236 с.
4. Гречко П.К. *Коммуникация и демократия* / П.К. Гречко // *Ценности и смыслы*. – Вып. № 4(32). – 2014. – С. 30–39.
5. *Информационное общество. Шлях України* : [коллек. моног.]. – К., 2004. – 309 с.
6. *Історія політичної думки* : [навч. енци. словн.-довідн. для студ. вищ. закл.] // [за заг. ред. Н. М. Хоми]; В.М. Денисенко, Л.Я. Угрин, Г.В. Шипунов та ін. – Львів : ПП «Новий Світ – 2000», 2014. – 766 с.
7. Кастельс М. *Информационная эпоха : экономика, общество и культура* / М. Кастельс. – М. : ГУ ВЦЭ, 2000. – 608 с.
8. Липман У. *Философия публичности* / У. Липман; пер. с англ. И. Мюрберг. – М. : Идея-Пресс, 2004. – 162 с.
9. Митко А.М. *Информационная демократия: реалии та виклики часу* : [монографія] / А.М. Митко. – Луцьк : Вежа-друк, 2014. – 400 с.
10. Наумов С.А. *Публичные коммуникации как феномен нетрадиционного управления* / С. А. Наумов // *Философия управления и стратегии* [Текст] / Рос. акад. наук, Ин-т философии; отв. ред. В.М. Розин. – М. : ИФРАН, 2010. – С. 241–254.
11. *Публичная сфера: теория, методология, кейс-стади: коллектив. моногр.* / под ред. Е.Р. Ярской-Смирновой и П.В. Романова. – М. : ООО «Вариант»: ЦСПГИ, 2013. – 360 с.
12. Ржевська Н. *Вплив інформаційного суспільства на формування категоріального апарату політичної науки : інформаційна демократія як політична категорія* / Н. Ржевська. – *Вісник Львів. ун-ту. Філософсько-політологічні студії*. – 2010. – Вип. 1. – С. 381–761.
13. Рокар М. *Трудиться с душой* : [пер. с фр.] / М. Рокар. – М. : Междунар. отношения, 1990. – 242 с.
14. Сеннет Р. *Падение публичного человека* / Р. Сеннет; пер. с англ. О. Исаевой, Е. Рудницкой. – М. : «Логос», 2002. – 424 с.
15. Тоффлер Э. *Третья волна* / Э. Тоффлер. – М. : Издательство АСТ, 2004. – 108 с.
16. Хабермас Ю. *Структурная трансформация публичной сферы* / Ю. Хабермас. – М. : Прогресс, 1989. – 297 с.
17. Эко У. *Сотвори себе врага. И другие тексты по случаю* (сборник) / У. Эко. – ООО «Издательство АСТ», Издательство CORPUS, 2014. – 352 с.
18. Fraser N. *Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy* / N. Fraser // *Habermas and the Public Sphere* / Calhoun Craig (ed.). Cambridge, 1992. – P. 123.
19. Habermas J. *Further Reflections on the Public Sphere* // *Habermas and the Public Sphere* / Ed. by Calhoun C. Cambridge, 1992. – 432 p.